تەوەرەی نوسەرو مەنفا

کاروان عومەر کاکە سوور :

مەنفای داهێنەر مەنفایەکە لەناو خودی خۆی و لەناو شوناسی خۆیدا،
ئەو خودە لە هەر شوێنێك بێت، هەر لە مەنفایە

ئامادەکردنی : توانا ئەمین

گرنگی شوێن لەسەر زەینی نوسەرو جێهێشتن و خوگرتن بەشوێنەوە،نوسینەوەی شوێن و هـەڵهاتن لێی،مـەنفاو یـادەوەری، مـەنفاو کاراکتـەری موسافیر،موسافیرێکی نوسەر، نوسەرێك کە لەناشوێندایەو شوێنیش دەنوسێتەوە،نوسەرەکان و قەیرانی وونبون و خۆدۆزینەوە لەمـەنفا،بۆ وەڵام دانەوەی پرسیاری پشت ئەم دێڕانە، ئێمە سەرنجمان لەسەر یەك پرسیار تـۆخکردەوەو نوخبەیـەك لـە نوسـەرانی کـوردی مـەنفا نشـینمان هەڵبژارد تا لە ئەزمونی خۆیانەوە پەیوەندی نێوان تاروگەو نوسەر بنوسنەوە.

ئەگەر ونبون بەشێکی گەورەی هەموو سەفەرێك بێت، نوسەر جودا لەخەڵکی تر چەندێك لەو پشکەی بەردەکەوێت؟ بەمانایەکی تر مەنفا بۆ نوسەرەکان چەندێك شوێنی خۆدۆزینەوەو چەندێکیش جێگای وون بونە؟

کاروان عومەر کاکە سوور :

ئەگەرچی مەنفا لە روخساردا زیاتر پێوەندیی خۆی بە جۆگرافیاوە دەردەخات، بەڵام راستییەکەی مەنفا چەمکێکی مێژووییە. بەمانایەکی دیکە مەنفا ئەنجامی ئەو پرسیارانەیە، کە نووسەر ئاڕاستەی کاتیان دەکات و وەڵامی دەستناکەوێت. لێرەدا جۆگرافیا، یاخود شوێن هەر خۆی دەکەوێتە ژێر دەستەڵاتی کاتەوە. رەنگە داهێنەر بەدەر لەوەی چەند لە زانستی فیزیا شارەزایە، هەر خۆی بگاتە ئەو راستییەی، کە دوو جۆر کات هەیە. یەکەمیان ئەو (کات)ەی بە شاراوەیی تێدەپەڕێت و تەنها لە ڕێگای گێڕانەوەوە دەکرێت بەدوایدا بگەڕێین. دووەمیان ئەو (کات)ەی بەشێوەیەکی جێگیر خۆی دەردەخات و ڕێگرە لەوەی ئێمە بەو کاتە شاراوەیە بگەین. لێرەوەیە داهێنەر دەکەوێتە ناو مەنفایەکەوە، بەوەی هەست دەکات ڕابردووی لەناو ئەو کاتەدا ون بووە. هەر لێرەیشەوەیە ئێمە بەدوای منداڵیی خۆماندا دەگەڕێین. ئەمە ئەو راستییە بوو، کە (مارسێل پرۆست) لە ڕۆمانی "گەڕان بەدوای کاتی ونبوو"دا دۆزیەوە و لە شەڕێکی گەورەدا ڕووبەڕووی بووەوە. (جیل دۆلۆز) لەو بارەیەوە پێی وایە کاتی ونبوو، کاتی ڕاستەقینەیە. کاتی ونبوو هەر تەنها کاتی رابردوو نییە، بەڵکو هەر کاتێکە، کە لە دەست چووە.

هەموو پرسیارێکیش لە مەنفا، پێشتر پرسیارێکە لە دڵڕەقییەکانی کات. چەمکی مەنفا هەمیشە خەڵەتێنەر بووە، بەوەی کە بە نهێنی لەناو کاتدا کار دەکات و واشمان پیشاندەدات، کە بە ئاشکرا لەناو شوێندا دەژی. مەنفا هەر لەو کاتەوە دەخولقێت، کە سەرچاوەکانی دڵنەواییی

وەکو ئاین و ئایدۆلۆژیا چیتر ناتوانن نووسەر بە پێناسەکانی خۆیان لەبارەی کاتەوە ڕازیی بکەن. کەواتە مەنفا ئەنجامی ئەو جیاوازییانەیە، کە مێژوو، یاخود کات بەرهەمیاندەهێنێت. ئەگەر زمان چەکێکی گرنگ بێت، کە نووسەر لە بەرانبەر دەستەڵاتی مێژوودا پەنای بۆ دەبات، ئەوا جۆگرافیا چەکێکی دیکەیە. (دیکارت) فەرەنسای دڵرەقی جێهێشت و ڕووی لە هۆڵەندای هێمن کرد، بەو مەبەستەی جۆگرافیا وەکو چەکێك لە بەرانبەر هێرشەکانی (مێژوو/ کات) دا بەکاربهێنێت، ئەگینا ئەو بەدوای (جۆگرافیا/ شوێن) دا نەدەگەڕا. (جەیمس جۆیس) وەکو یەکێك لە ناسراوترین ئێکسیڵدی سەدەی بیستەم هاواری دەکرد: "ئەو نیشتیمانە جوان و نەشمیلەی بەردەوام نووسەر و هونەرمەندەکانی خۆی بۆ مەنفا دەنارد". سەفەری داهێنەرانی ئێمە بۆ ڕۆژئاوا هەمان ئامانجی هەبووە. ئەو سەفەرە ڕەهەندێکی ویژدانیی بەخۆوە گرتووە. سەفەری ئەو داهێنەرە سەفەرێك نەبووە لە دۆزەخێکەوە بۆ بەهەشتێك، بەڵکو سەفەرێك بووە بۆ ئەو شوێنەی، کە دەتوانێت تێیدا بەهێزێکی زیاترەوە ڕووبەڕووی مێژوو ببێتەوە. ئەو سەفەرە بۆ ئەو شوێنە بووە، کە (نیتچە)ی فەیلەسووف لە ڕۆژگاری خۆیدا دەیزانی چۆن لە سایەی دڵڕەقییەکانی کاتدا شێواوە. سکاڵای لە دەست دەکرد و دەیگوت: سەرتاپای ژیاری ئەوروپا وا تێکدەشکێت و هەر دەڵێی چاوەڕێی کارەساتێکی گەورەیە.

ئەگەر کۆچ سنووری پێوەندییەکانی داهێنەر بە جیهانی دەرەوە تەسکتر دەکاتەوە و زیاتر بەرەو گۆشەگیریی (Isolation) دەبات، بەڵام هاوکات دەرگاکانی دیکەی بۆ ناو خودی خۆی زیاتر ئاوەڵا دەکاتەوە و پرسیار و گومانەکانیشی گەورەتر دەکات. (تۆدۆرۆڤ) لە کتێبی (ئێمە و ئەوانی دیکە) دا دەڵێت "پەناهەندە هیچ ئاگاداری و زانیارییەکی لەبارەی ئەو شوێنەوە نییە، کە لێی دەژی". ئەوە دەستەڵاتی کاتە ڕێگرە داهێنەر و شوێن بەیەکتر بگەن، یاخود نەهێڵێت نووسەر هەست بە بوونی شوێن بکات. مەنفای داهێنەر مەنفایەکە لەناو خودی خۆی و لەناو شوناسی خۆیدا. ئەو خودە لە هەر شوێنێك بێت، هەر لە مەنفایە. کەواتە کۆچی داهێنەر، وەکو گوێزانەوەی وایە لەماڵێکەوە بۆ ماڵێکی دیکە، لە گەڕەکێکەوە بۆ گەڕەکێکی دیکە. مەنفاش هەر خۆی بەشێکە لەو کەلوپەلە پێویستانەی، کە داهێنەر لەگەڵ خۆیانیدا دەگوازێتەوە. هەڵەی خوێندنەوەی ئێمە بۆ مەنفای داهەێنەر هەر تەنها ئەوە نییە، کە مەنفا بە شوێنەوە دەبەستێتەوە، بەڵکو ئەوەیشە، کە پێی وایە مێژووی داهێنانی ئەدەبی و فیکری و هونەری هاوکات لەگەڵ مێژووی مەنفا (مەبەستی کۆچە)، لای ئەو داهێنەرە پێکەوە دەستپێدەکەن. ئەمەش تێکەڵکردنێکە لەنێوان مەنفا وەکو جۆگرافیا Expatriate و مەنفا وەکو حاڵەتێکی ئەنتۆلۆژی Alienation. ڕاستییەکەی داهێنان بە هەموو شێوەکانیەوە خۆی لەناو ئەو مێژووەدا دەخوڵقێت. بە مانایەکی دیکە داهێنەر جارێك وەکو مرۆڤ لە مەنفایە و جارێکی دیکەش وەکو نووسەرێك، کە دیدگایەکی جیاوازی هەیە. لەنێوان مەنفا و نووسیندا پێوەندییەکی توندوتۆڵ هەیە، بەوەی، کە نووسین خۆی جۆرێکی دیکەی نامۆبوونە لەناو خوددا Self estrangement . ئەو حاڵەتەیە، کە نووسەر هەست دەکات چ لە خودی خۆی و چ لەوانی دیکە دابڕاوە.

لێرەشەوە دەگەینە ئەوەی بڵێین مەنفا هەر خۆی نووسەرەکەیە، بەوەی، کە مرۆڤ خۆی وەکو (هایدگەر) پێی وایە بوونەوەرێکی زەمەنییە.

ئەگەر مەنفا بۆ داهێنەر وەکو مرۆڤێکی ئاسایی نەگەتیڤ بێت، ئەوە وەکو نووسەرێك لە بەرهەمهێنانی تێکستدا پۆزەتیڤە. ئەدەبی مەنفا Exileliteratur چ لای ئێمە و چ لە دەرەوەی خۆماندا ڕاکردن نەبووە لە شوێن، بەڵکو خۆدەربازکردن بووە لە دەستەڵاتێك، کە بەقەدەر زمان، دەستی بەسەر شوێنیشدا گرتووە. ئەو ئەدەبە هەوڵی داوە شوێن لە پەلامارەکانی زەمەن بپارێزێت. بەشێکی زۆری شیعر و چیرۆك و ڕۆمانی ئێمە لە دەرەوە ویستویانە جوانییەکانی شوێن لەناو خۆیاندا بپارێزن. ئەمانە بەڕوونی لای (پشکۆ نەجمەدین)، (خەبات عارف)، (حەمەسەعید حەسەن)، (شێرکۆ بێکەس)، (ڕەفیق سابیر)، (عەبدوڵلا پەشێو) و (فەرەاد شاکەلی) و لە نەوەی دوای ئەوانیشدا وەکو لای (ئەحمەدی مەلا)، (ئەنوەری ڕەشی عەولا)، (ئیسماعیل حەمەئەمین)، (بەرزان هەستیار)، (جەمال غەمبار)، (چۆمان هەردی)، (دلاوەر قەرەداغی)، (دڵسۆز حەمە)، (ڤینۆس فایەق)، (مەهاباد قەرەداغی)، (نەزەند بەگی خانی)، (هەندرێن) و (هیوا قادر) و زۆری دیکەدا هەستپێدەکەین. لە چیرۆك و ڕۆمانیشدا چ لای (ئارام کاکەی فەلاح)، (بەختیار عەلی)، (ڕێبوار ڕەحیم)، (گۆران بابەعەلی)، (کازیوە ساڵح)، (سەحەری رەسایی)، (یوسف عیزەدین) و چ لای منیش ئەو هەوڵانە دراون. دەتوانین لە هونەری شێوەکارییشدا (حەمید عەبدوڵلا)، (سمکۆ ئەحمەد)، (شەماڵ عادیل سەلیم)، (ڕێبوار سەعید) و زۆری دیکە بە نموونە بهێنینەوە. دیارە مەبەستم لە هێنانەوەی ئەو ناوانە، تەنها ئەو شێوە کارکردنەیە لەسەر ڕووبەڕووبوونەوەی دەستەڵاتی مێژوو، بەڵام ئەو ئاڕاستەیە چەند بەلای داهێنانەوەیە، ئەمەیان باسێکی دیکەیە. هەموو ئەو ناوانەش، ئەوانەن، کە لە دەرەوەی کوردستان دەژین، واتە کۆچیان کردووە، کە من پێم وایە نییە کۆچ و مەنفا یەك مانایان هەبێت.

لەگەڵ پەرەسەندنی تەکنەلۆژیادا، خێرایی و دڵڕەقییەکانی زەمنیش گەورەتر دەبن. هاوکات دەستەڵاتی مەنفاش فراوانتر دەکەن. هەر یەك لە (ئیمیل دۆرکهایم) و (ماکس ڤیبەر) و (کارل مارکس) و (زیگمۆند فرۆید) لە ڕۆژگاری خۆیاندا بە شێوازی خۆیان تەکنەلۆژیا و زەمەنیان خستە

ژێر پرسیاری جدییەوە. پێوەندیی ئەو دوانەیان بە مرۆڤەوە دیاریکرد. لە کاتێکدا تەکنەلۆژیا بە پاڵپشتی زەمەن باسی چاکە و دەسکەوتەکانی خۆی دەکرد. لە کاتێکدا دەیوت بزانن چۆن ئازیزەکانتان لە سایەی منەوە دەتوانن لە شوێنە دوورەکانەوە تێلەگرافتان بۆ بنێرن، (فرۆید) دەیوت ئەگەر فڕۆکە و کەشتی ڕۆڵەکانی ئێمەی نەگایندبا ئەو شوێنانە، ئێمە چ پێویستمان بە تێلەگراف دەبوو. (سەلڤادۆر دالی) لە تابلۆکانیدا بەگشتی و لە تابلۆی (پێداگرتن لەسەر یادەوەریدا The Persistence of Memory) بەتایبەتی ڕێك سەرنجمان دەخاتە سەر ئەوەی چۆن (کات) هەوڵدەدات شوێن بشێوێنێت و کەسەکان پەراگەندە بکات و بیانکاتە دەرەوە، نەك هەر ئەوە، بەڵکو (دالی) لەو تابلۆیەیدا شوێن زۆر رادیکالانە بەرانبەر کات نیشاندەدات، بەوەی کە ڕێی لێدەگرێت بەئاسانی هەموو جوانییەکان بکوژێت.

داهێنەر بەردەوام (کات)ێك دەخوڵقێنێت، کە جیاوازە لەو (کات)ەی دەستەڵاتی ئایدۆلۆژیا و ئاین دەیسە پێنن، هەر بۆیە هەوڵی دەستەڵات هەر تەنها هێرش نییە بۆ سەر سڕینەوەی خودی داهێنەر، بەڵکو هەوڵێکیشە بۆ لەناوبردن و نکوڵیکردن لەو زەمەنەش. بە مانایەکی دیکە دەستەڵات بە هەموو شێوەیەك دەیەوێت داهێنەر لەوە دووربخاتەوە، کە زەمەنی خۆی بخوڵقێنێت، بگرە مەبەستیەتی بیخاتە ناو زەمەنی خۆیەوە. هەربۆیە داهێنەر کاتێك زەمەنی سەربەخۆ و جیاوازی خۆی دەخوڵقێنێت، یان وەکو (ژان ژاك ڕۆسۆ) و زۆری دیکە لە شوێنە گشتییەکاندا بەردباران دەکرێت، یان وەکو (ڤۆلتێر) و زۆری دیکە دەخرێتە زیندانەوە، یان وەکو (عەبدولخالیق مەعروف) و زۆری دیکە لەسەر شەقامێکی ناو شار دەدرێتە بەرگوللە، یان وەکو (نەسر حامید ئەبو زێد) و زۆری دیکە لە وڵاتەکەی راودەنرێت.

----

*ئەم چاوپێکەتنە لە رۆژنامەی چاودێردا بڵاوکراوەتەوە